

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Vít Spousta

Pozůstalostní důchody

Bakalářská práce

Olomouc 2018

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí mé bakalářské práce JUDr. Gabriele Halířové, Ph.D., za cenné rady, poskytnuté podněty, věnovaný čas a odborný dohled při tvorbě této práce. Také bych rád poděkoval své rodině a nejbližším přátelům, kteří mě podporovali nejen při psaní této práce, ale po celou dobu mého studia.

Já, níže podepsaný, Vít Spousta, autor bakalářské práce na téma:

Pozůstalostní důchody,

kteřá je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzitě Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci, která se nazývá Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pozůstalostní důchody vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29. března 2018

.....
Vít Spousta

Obsah

Úvod.....	7
1 Historický vývoj pozůstalostních důchodů	9
2 Důchodový systém České republiky	13
2.1 První pilíř.....	13
2.1.1 Základní zásady důchodového pojištění.....	13
2.1.2 Druhy důchodů	14
2.1.3 Prameny práva důchodového pojištění.....	15
2.1.4 Správa důchodového pojištění.....	16
2.2 Druhý pilíř.....	17
2.3 Třetí pilíř.....	17
3 Základní pojmy.....	18
3.1 Ztráta živitele.....	18
3.2 Smrt	19
3.3 Důchod	19
3.4 Dítě	19
3.4.1 Rodič	20
3.4.2 Osvojení.....	20
3.4.3 Péče nahrazující péči rodičů.....	21
3.4.4 Nezaopatřené dítě	21
4 Vdovský a vdovecký důchod	23
4.1 Podmínky a doba trvání nároku.....	23
4.2 Obnova nároku	25
4.3 Zánik nároku.....	26
4.4 Výše vdovského a vdoveckého důchodu.....	26
4.5 Souběh nároků.....	29
5 Sirotčí důchod.....	30
5.1 Podmínky nároku	30
5.2 Obnova nároku	31
5.3 Zánik nároku.....	31
5.4 Výše dávky	32
5.5 Souběh nároků.....	33
6 Pozůstalostní důchody ve Slovenské republice.....	34
6.1 Vdovský a vdovecký důchod.....	34
6.2 Sirotčí důchod.....	35

Závěr.....	37
Seznam použitých pramenů.....	39
Shrnutí / Abstract.....	42
Klíčová slova / Key words	43
Přílohy	44

Seznam použitých zkratk

CPI – Index spotřebitelských cen

ČR – Česká republika

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

Kč – Koruna česká

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník

OSSZ – Okresní správa sociálního zabezpečení

ZDP – zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Úvod

Pokud přijde řeč na téma pozůstalostních důchodů, zpravidla tomu předchází události, které jsou skutečnou životní zkouškou pro každého z nás. Podmínkou, která přivádí ke slovu tento institut, je totiž smrt blízké osoby. Tato událost je překonatelná pouze velmi obtížně, a to nejen duševně, ale také materiálně. Citovou oporou bývá rodina, ale do role pomocníka materiálního se v moderních dějinách staví stát.

Téma pozůstalostních důchodů je z mého pohledu zajímavé vzhledem ke svému rozsahu ve společnosti. Mnoho obyvatel České republiky se s dávkami pozůstalostních důchodů osobně setkalo, ještě daleko více (nebojím se tvrdit, že téměř všichni) jej zná minimálně zprostředkovaně v rámci své rodiny. Naproti tomu je pozoruhodné, jak málo prostoru se tomuto tématu věnuje v odborných diskuzích či médiích. Pokud někde slyšíme o důchodech, zpravidla se jedná o ty starobní, popřípadě invalidní. Pozůstalostní důchody jsou i přes svou naléhavost a důležitost na okraji zájmu. Nicméně pozůstalostní důchody jsou tématem aktuálním v každé době a člověk si nikdy nemůže být úplně jist, zda nebude právě tyto znalosti v životě potřebovat. I z tohoto důvodu jsem rád, že mohu zpracovávat právě toto téma.

Za cíle své bakalářské práce jsem si stanovil popis a přiblížení jednotlivých aspektů oblasti pozůstalostních důchodů, jejich historický vývoj a zařazení v českém důchodovém systému. Zvláštním cílem je porovnání situace ČR s okolním státem, pro tyto potřeby jsem zvolil Slovensko. Bude mne zajímat, zda i přes téměř totožné podmínky při rozdělení obou států existují v obou právních úpravách zaznamenaníhodné rozdíly. Mou osobní snahou bylo popsat celou oblast tak, aby případný čtenář neznalý této problematiky měl po přečtení ucelenou a jasnou představu o tom, co jsou pozůstalostní důchody, jaké možnosti nabízejí a za jakých podmínek fungují. Ve své práci využívám především odborného popisu, metody explanace a porovnání.

Vzhledem k tématu této práce budou mým hlavním zdrojem právní předpisy upravující danou problematiku a k nim vydané odborné komentáře. Z další literatury jistě využiji právnické učebnice a publikace zabývající se důchodovými systémy, důchodovým pojištěním, sociálním zabezpečením a sociálním právem. Dostatek informací poskytne i Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) prostřednictvím svých webových stránek a také odborné měsíční periodikum Národní pojištění, které ČSSZ vydává. Některé informace uvedené v práci opřu i o soudní judikaturu.

V začátku své práce se věnuji historickému vývoji pozůstalostních důchodů a historickému přístupu k sociálním událostem, které se s touto oblastí pojí. Vývoj znázorňuji pomocí jednotlivých zákonů, které v průběhu času tuto oblast upravovaly. Období, kterému jsem se věnoval, zahrnuje dobu od středověku do současnosti.

V další kapitole popisuji důchodový systém ČR, jehož součástí jsou i pozůstalostní důchody. Obecně se věnuji jednotlivým částem celého systému, tzv. pilířům. Přibližuji jejich funkci a aktuální využití v českém právním systému. V rámci prvního pilíře, pod který spadá i oblast pozůstalostních důchodů, se věnuji zásadám, na nichž tento systém stojí. Dále od sebe rozlišuji jednotlivé druhy důchodů a upozorňuji na aspekty, v kterých se liší. V této části také nastiňuji právní zakotvení celé oblasti, jak na ústavní, tak zákonné úrovni a zároveň zde nastiňuji organizaci veřejné správy na úseku pozůstalostních důchodů.

Následující kapitola je již plně zaměřena na oblast pozůstalostních důchodů. V této části práce vymezuji základní pojmy, které jsou pro tuto oblast stěžejní. Jedná se o pojmy ztráta živitele, smrt, důchod a dítě. Abychom následně mohli pracovat s jednotlivými typy dávek, je potřeba tyto pojmy exaktně definovat a znát jejich přesný význam pro účely této práce. Jednotlivé pojmy propojuji s jejich zákonným vymezením, abych zamezil např. jejich nesprávnému výkladu v situacích, kdy daný termín může mít několik významů.

Kapitoly 4 a 5 jsou v mé práci stěžejní. V těchto dvou částech totiž rozebírám jednotlivé druhy pozůstalostních důchodů, nejprve vdovské a vdovecké a poté sirotčí. U každého druhu dávky rozebírám podmínky vzniku nároku, dobu trvání, možnosti zániku nároku a jeho následné obnovy, popisuji způsob výpočtu pro určení výše dávky, vše demonstruji praktickým příkladem a konečně také popisuji možnosti souběhu nároku na danou dávku s dalším nárokem.

Poslední kapitolu jsem věnoval zvláštnímu cíli své práce, tedy porovnání situace pozůstalostních důchodů v ČR a na Slovensku. Zde jsem se zaměřil nejprve na vývoj po rozdělení obou států a následně jsem zkoumal stejné aspekty jako u důchodů v ČR a oba výstupy jsem porovnával.

V závěru své práce zhodnotím dosažení stanovených cílů, shrnu poznatky nabyté při tvorbě práce a stručně zanalyzuji celé téma z vlastního pohledu.

Tvorba práce byla ukončena k 25. březnu 2018 a informace, které jsou v práci obsažené, odpovídají aktuální právní úpravě.

1 Historický vývoj pozůstalostních důchodů

Vývoj pozůstalostních důchodů šel ruku v ruce s vývojem celého systému sociálního zabezpečení. Sociální událost, která zakládá nárok na pozůstalostní důchod, tedy smrt živitele, patří vůbec k těm nejstarším.

První stopy po důchodech pro pozůstalé vdovy bychom objevili ve středověku. V této době začaly vznikat různé profesní spolky, které se mimo jiné staraly o své staré a práce neschopné členy a podporovaly pozůstalé členy rodin. Takové spolky se nazývaly bratrstva a první zmínka o nich pochází z 15. století. Mezi prvními profesemi, které měly své spolky, bylo hornictví a těžářství. Další možnosti podpory pozůstalých nabízela i církev.¹

Další změny přinesl nástup Habsburků k moci. Posun nastal za vlády Marie Terezie, která provedla rozsáhlou reformu státní správy. Ta mimo jiné znamenala, že pozice v rámci veřejné správy mohli zastávat i tzv. laici.² Do té doby byly tyto pozice drženy výhradně šlechtici, kteří po konci své služby žádnou pomoc od státu nepotřebovali.³ Naproti tomu laici takové zajištění neměli a nutně jej potřebovali. V roce 1771 byl proto vydán první tzv. penzijní normál, který zaváděl pozůstalostní důchod pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří „věrně sloužili“. Druhý penzijní normál vydal o deset let později císař Josef II., tento předpis byl určen pro zaměstnance, „kteří alespoň po deseti letech uspokojivé služby stali se neschopnými práce“. Penzijní normály však nebyly předpisy důchodového pojištění. Oprávněné osoby nijak na dávky nepřispívaly, ty byly plně financovány ze státní pokladny.⁴

Nově vznikající normy se poté soustředily spíše na ostatní oblasti sociálního zabezpečení. Zapříčinilo to zejména zrušení nevolnictví v roce 1781, s čímž přímo souvisí období tzv. průmyslové revoluce. Obyvatelstvo se v rámci urbanizace přesouvalo z venkova do měst a místo zemědělských prací hledalo uplatnění v sektoru průmyslu a služeb. V té době také přešla povinnost péče o chudé a nemocné, práce neschopné osoby z církve na vrchnost. V 19. století vznikly zákony upravující povinné sociální pojištění, úrazové a nemocenské pojištění dělníků, posléze i zřízců v soukromých a veřejných službách. Penzijní pojištění zůstalo až do konce 1. světové války a vzniku Československa neupraveno.⁵

¹ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 19.

² Termín „laik“ v tomto případě označuje člověka, který nebyl z urozených rodů, jejichž příslušníci pozice ve veřejné správě do té doby zastávali.

³ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 20.

⁴ CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 36.

⁵ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 20 – 22.

Nově vzniklá Československá republika převzala po první světové válce právní předpisy zaniknuvšího Rakouska-Uherska a zároveň do svého právního systému zabudovávala předpisy nově přijaté. Ze začátku byly zákony zaměřeny především na pomoc válečným veteránům. Důležitým se stal zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců v případě nemoci, invalidity a stáří. Tento zákon mimo jiné stanovil, že z invalidního a starobního pojištění se budou vyplácet dávky důchodu vdovského, vdoveckého a sirotčího. Upravuje rovněž podmínky nároků na jejich získání.⁶

Po 2. světové válce bylo rozhodnuto, že změny zavedené během období protektorátu nebudou po druhé světové válce schváleny jako součást právního řádu obnoveného Československa. Zákony v oblasti sociální politiky byly převzaty z právního systému první republiky. Významným právním předpisem v tomto období byl zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Tento zákon umožnil vznik jednotné soustavy národního pojištění a poprvé rozšířil důchodové pojištění i na samostatně podnikající občany. V oblasti pozůstalostních důchodů zavedl vedle vdovského a sirotčího důchodu ještě novou dávku, tzv. důchod družek.⁷ Družkou se rozuměla žena, která se zemřelým sdílela domácnost alespoň po dobu deseti let a byla na něj alespoň částečně odkázána výživou.⁸ Tento zákon naopak vůbec nepracoval s vdoveckým důchodem, což byl z hlediska historického vývoje krok zpět.

Po událostech ze začátku roku 1948, které vyvrcholily 25. února 1948 protiústavním přijetím demisí nekomunistických ministrů prezidentem Benešem a následným převzetím státní moci komunisty, se nově přijímané předpisy inspirovaly v tehdejší Sovětském svazu, byť sovětské zákonodárství bylo ovlivněno stalinismem a násilnou kolektivizací zemědělství, tedy podmínkami zcela odlišnými od těch, které panovaly v tehdejší Československu.⁹

V roce 1956 byla schválena první komunistická reforma sociálního zabezpečení. Spočívala v přijetí dvou zákonů, konkrétně č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. Pro oblast pozůstalostních důchodů byl podstatný druhý jmenovaný předpis, který opět zavedl důchod pro vdovce, naproti tomu zrušil pozůstalostní důchod pro družky. Mimo jiné např. přiznával částečný vdovský důchod i rozvedené manželce.¹⁰

Druhá reforma sociálního zabezpečení byla uskutečněna v roce 1964. Tehdy byl přijat zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení a zákon č. 103/1964 Sb., o sociálním

⁶ Zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců v případě nemoci, invalidity a stáří, § 114 a násl.

⁷ Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, § 60.

⁸ Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, § 66.

⁹ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 24.

¹⁰ Zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, § 21 a násl.

zabezpečení družstevních rolníků. Reforma spíše zhoršila úroveň důchodového zabezpečení, došlo k tomu v důsledku slabé efektivity hospodářství a nepříznivého ekonomického vývoje. To se projevilo i na úpravě pozůstalostních důchodů, neboť opět přestal existovat důchod vdovecký a nároky na ostatní pozůstalostní důchody byly zpřísněny dalšími zákonnými podmínkami, přičemž výše a doba trvání se z pohledu poživatelů dávek spíše zhoršily.¹¹

Poslední, byť ne tolik výraznou reformou prošlo sociální zabezpečení ještě v roce 1975. Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení upravoval v poli pozůstalostních důchodů opět jen sirotčí a vdovský, vdovecký důchod neznal. Podmínky zůstaly velmi podobné.¹² Mimo jiné obsahoval tzv. propopulační nařízení, která měla zvýšit porodnost a tím ovlivnit populační vývoj.¹³

V roce 1988 byl přijat zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, z kterého mimo jiné vychází aktuálně platný zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Některá ustanovení zákona z roku 1988 platila až do roku 2011, kdy byla zrušena ta poslední. Zde se setkáváme s pojmem vdovecký příspěvek, což byla dávka sociální péče, nicméně podmínky pro její získání byly ještě přísnější než pro vdovský důchod. Tento zákon navíc jako první pracuje s pojmem nezaopatřené dítě.¹⁴

Po rozpadu Československa bylo nasnadě, že bude nutné provést další reformu sociálního zabezpečení. Dosavadní právní úprava sice byla na poměrně obstojné úrovni, nicméně nevyhovovala nově vzniklým okolnostem. Bylo nutné zrušit důchody, které zvýhodňovaly určité občany nad jinými (např. tzv. osobní důchod), narovnat podmínky pro osoby samostatně výdělečně činné a vytvořit instituty, které by chránily osoby před extrémní chudobou (životní minimum, minimální mzda). Zásadní vývoj nastal v letech 1994–1995, kdy byly přijaty zákony o penzijním připojištění (třetí pilíř důchodového systému), o státní sociální podpoře a o důchodovém pojištění.¹⁵ V posledním jmenovaném zákoně byly popsány podmínky pro tzv. valorizaci důchodů. U pozůstalostních důchodů došlo ke zmírnění podmínek nároků na vdovský a sirotčí důchod, navíc vdovecký příspěvek se také tímto zákonem změnil na řádnou dávku – vdovecký důchod. Ten má dnes již stejné postavení jako důchod vdovský.¹⁶ O neúspěšné aplikaci druhého pilíře důchodového systému se zmiňují

¹¹ Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení.

¹² Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení.

¹³ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 25.

¹⁴ Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.

¹⁵ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 25.

¹⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

v kapitole věnované důchodovému systému ČR. Zákon o důchodovém pojištění a jeho novely (např. 220/2011 Sb.) jsou pro současnou úpravu maximálně důležité.

Historický vývoj dokazuje, že ztráta živitele je sociální událostí, které se lidstvo věnuje již opravdu mnoho století. Na časové ose můžeme sledovat, jaké otázky v průběhu let zrovna tento problém ovlivňovaly. Vedle aspektů demografických (např. urbanizace) hrály svou roli také aktuální formy politické vlády, v moderní historii také určité ideologické principy. Nicméně z celého vývoje lze vyzorovat tendenci zvyšování pozornosti tomuto problému. Sociální události týkající se ztráty živitele jsou s postupem času považovány za stále závažnější téma a podle toho je k tomu také přistupováno. Za poslední století bychom při podrobnějším zkoumání (až na drobné výjimky) zjistili, že kromě důkladnějšího řešení těchto situací se také uvolňují podmínky pomoci postiženým osobám. Nahrává tomu důraz na vstřícnou sociální politiku, která je momentálně v kurzu a poměrně snadno se s ní získávají politické body, příznivý je i hospodářský růst v posledních letech.

2 Důchodový systém České republiky

Primárním smyslem a účelem existence důchodového systému je zajištění dostatečných hmotných příjmů pro osoby v určitých sociálních situacích. K dosažení tohoto stavu existuje vícero cest, nicméně dvě hlavní stojí přímo proti sobě. První možností je, aby stát zajistil vysoký stupeň náhrady příjmů dosahovaných před vznikem určité sociální situace. Opačnou možností je ponechat jedince, aby si systém k náhradě ušlých příjmů zajistil sám. Tradičním pojetím většiny vyspělých zemí je však určitá kombinace těchto dvou cest.¹⁷

2.1 První pilíř

Realizace tohoto zajištění je ve většině vyspělých států včetně České republiky provedena pomocí tří rovin důchodového systému, tzv. tří pilířů. V ideálním případě systém funguje tak, že občan dostává první důchod od státu (první pilíř – povinné důchodové pojištění), druhý důchod z penzijního fondu, kam si odkládal prostředky např. prostřednictvím odvodů (druhý pilíř – důchodové spoření) a třetí příjem má z vlastních aktivit, investic a úspor (třetí pilíř – důchodové připojištění a doplňkové penzijní spoření). Český důchodový systém je momentálně dvoupilířový, neboť prostřední pilíř upravující důchodové spoření byl po několika letech existence zrušen.

2.1.1 Základní zásady důchodového pojištění

Prvním pilířem důchodového systému je tzv. povinné důchodové pojištění. Tento subsystem je založen na průběžném financování (tzv. metoda pay-as-you-go), což znamená, že prostředky vybrané od ekonomicky aktivních osob – plátců pojistného – se průběžně používají na výplaty dávek osobám neaktivním – důchodcům.¹⁸ Průběžné financování je založeno na principu mezigenerační solidarity. Opačným typem je financování fondové. Ve fondovém financování jsou každému plátcovi ukládány prostředky na osobní účet – fond, ze kterého tytéž prostředky čerpá ve chvíli, kdy se stane důchodcem.¹⁹

Vedle zásady mezigenerační sociální solidarity, na které je založen systém financování důchodového pojištění, je třeba zmínit ještě zásadu všeobecnosti. Tato zásada zaručuje, že se důchodový systém týká všech fyzických osob, které splní určité kritérium. Obecně se okruh

¹⁷ GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 53.

¹⁸ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 117.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07, body 39–40.

osob, na které se tento systém vztahuje, vymezuje kritériem státního občanství nebo trvalého pobytu.²⁰

Další zásadou, na níž je vystavěn důchodový systém ČR, je zásada participace. Jejím prostřednictvím je zajištěna možnost účasti na řízení a spravování systému všem subjektům, které do systému vstupují. Tuto zásadu lze vnímat rovněž z hlediska ekonomického. Důchodový systém totiž zahrnuje veškeré osoby, které jsou buďto ekonomicky aktivní, nebo ve věku ekonomické aktivity, ale ekonomickou aktivitu nevykonávají z všeobecně uznaných důvodů (tzv. náhradní doby).²¹

Poslední hlavní zásadou důchodového systému je zásada rovnosti. Podle této zásady jsou všechny oprávněné subjekty plnící stejné podmínky posuzovány podle jednotných pravidel.²² Tato zásada vychází z elementárního principu celého systému práva, totiž z rovnosti všech osob před zákonem.

Pro pozůstalostní důchody jsou důležité ještě zásady sociální potřebnosti, zabezpečení, garance a kompenzace. Zaručují oprávněné osobě, že při sociálních událostech vedoucích k institutu pozůstalostních důchodů bude o tuto osobu přiměřeně postaráno. Garantem je samozřejmě stát.

2.1.2 Druhy důchodů

První pilíř je ze strany poskytovatele, tedy státu a jeho jménem vystupujících orgánů, systémem pojistným, naopak ze strany pojištěnců je systémem příspěvkovým. Na rozdíl od systému zdravotního pojištění důchodový systém spravován pojišťovnou, pojistné se stává součástí státního rozpočtu a je vedeno na zvláštním účtu.²³ Ze systému důchodového pojištění jsou poskytovány čtyři druhy dávek, které zná právní řád České republiky. Jsou jimi důchod starobní, invalidní, vdovský či vdovecký a sirotčí. Tyto čtyři druhy se dělí na dvě skupiny, na tzv. důchody originální (přímé) a derivativní (odvozené).²⁴

Mezi tzv. přímé důchody spadají důchody starobní a invalidní. U přímých důchodů se zkoumá, zda sám pojištěnec splnil podmínky nároku na důchod. Zásadní dvě podmínky jsou potřebná doba pojištění a určitá sociální událost. V případě starobních důchodů je to důchodový věk. Ten je diferencován na základě toho, zda se jedná o muže či ženu. Dalším kritériem pro stanovení důchodového věku je rok narození pojištěnce. U žen ještě navíc hraje

²⁰ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy...*, str. 72.

²¹ Tamtéž, str. 79.

²² Tamtéž, str. 80.

²³ VESELÝ, Jiří a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2013, str. 77.

²⁴ Tamtéž, str. 79.

roli počet vychovaných dětí.²⁵ Kromě toho existují výjimky, jako je např. předčasný starobní důchod. V případě invalidních důchodů se sociální událostí rozumí uznání invalidity. Pojištěnec je invalidní, pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní neschopnosti. Minimální hranice pro uznání invalidity je pokles alespoň o 35 %. Invalidita se dělí do tří stupňů, vše záleží na procentuální míře poklesu pracovní neschopnosti. Jednotlivé stupně jsou stanoveny v zákoně a u pojištěnce se můžou v závislosti na čase měnit. Dříve existovala tzv. částečná a plná invalidita, a k tomu tedy i částečný nebo plný invalidní důchod. Novelou účinnou od roku 2010 se tyto pojmy zrušily a zavedl se pouze invalidní důchod, který může být přiznán pro tři stupně invalidity.²⁶ Význam přímých důchodů pro důchody pozůstalostní je zřejmý, tvoří základ pro odvození výše těchto dávek.

Mezi důchody odvozené řadíme v rámci důchodového systému České republiky tzv. důchody pozůstalostní. Sem spadají dávky pro pozůstalé vdovy, vdovce a nezaopatřené děti, tedy důchody vdovské, vdovecké a sirotčí. U důchodů odvozených se zkoumají podmínky hned několika osob zároveň. Primárně se zkoumají podmínky osob, které si dávku nárokují, ale také podmínky osob zemřelých, z jejichž důchodu či nároku na něj je pozůstalostní dávka vypočítána a odvozena, čímž je vysvětleno i jejich označení.²⁷

2.1.3 Prameny práva důchodového pojištění

Právním předpisem, podle kterého se momentálně řídí celé důchodové pojištění, je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (vzhledem k tomu, že na tento zákon budu ve své práci odkazovat častěji, budu jej uvádět pod zkratkou „ZDP“). Tento předpis jasně stanovuje podmínky pro přiznání dávek, jejich obnovu, zánik i doby trvání. Vedle toho stanovuje také podmínky pro souběh více nároků, exaktně vysvětluje některé pojmy, které jsou pro oblast nejen pozůstalostních důchodů klíčové.²⁸ Těmto pojmům se věnuji v kapitole 3 a jednotlivým dávkám jsou věnovány kapitoly 4 a 5. Tento zákon prodělal poměrně výraznou úpravu v roce 2011, tehdy se jedním zákonem upravilo hned několik dalších předpisů upravujících některé oblasti českého důchodového systému.²⁹ Pro oblast pozůstalostních důchodů jsou důležité i některé další zákony, které např. definují pojmy spojené s tímto tématem, upravují oblast organizace a řízení apod. Pokud bychom pátrali po

²⁵ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 143

²⁶ VESELÝ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 89.

²⁷ Tamtéž, str. 79.

²⁸ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹ Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

ústavním zakotvení důchodů, nalezneme jej v Listině základních práv a svobod. Zde je zakotveno právo občanů na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.³⁰

2.1.4 Správa důchodového pojištění

Správu nad celým odvětvím důchodového pojištění v ČR zajišťuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká správa sociálního zabezpečení a jí podřazené okresní správy sociálního zabezpečení (dále MPSV, ČSSZ a OSSZ).³¹ MPSV jako ústřední orgán státní správy plní úkoly především koncepční, řídicí (řídí výkon státní správy na úseku sociálního zabezpečení a řídí ČSSZ), kontrolní, organizační a normotvorné.³²

ČSSZ je největší správní úřad v ČR a je přímo podřízený MPSV. Přínos ČSSZ do státního rozpočtu tvoří více než jednu třetinu všech příjmů, ČSSZ spravuje agendu více než 2,9 milionu důchodců.³³ Téměř 700 tisíc z nich pobírá některou z dávek pozůstalostních důchodů, na které se ročně vydají prostředky ve výši skoro 27 milionů Kč.³⁴ Základním úkolem ČSSZ na úseku důchodového pojištění je činnost rozhodovací. Kromě rozhodovací pravomoci ve věcech nároků na dávky je také odvolací instancí proti rozhodnutí OSSZ a důležitá je také funkce registrační.³⁵

OSSZ jsou správní úřady se specializovanou věcnou působností a místní územní působností. Jsou zřízeny pro jednotlivé okresy (v Praze Pražská správa sociálního zabezpečení a v Brně Městská správa sociálního zabezpečení). Mezi základní úkoly OSSZ v důchodovém pojištění náleží sepisování žádostí o dávky s pojištěnci a prostřednictvím lékařů OSSZ také posuzování zdravotního stavu pacientů.³⁶ OSSZ je prvoinstančním orgánem, se kterým se fyzické osoby při řešení událostí týkajících se dávek důchodového pojištění dostávají do styku nejvíce. Organizaci v rámci důchodového pojištění upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

³⁰ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 30 odst. 1.

³¹ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 155.

³² VESELÝ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 252.

³³ *Profil České správy sociálního zabezpečení* [online]. cssz.cz, [cit. 27. února 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>.

³⁴ Údaje pocházejí z roku 2016, novější data dosud ČSSZ nezveřejnila. Podrobnější přehled je součástí přílohy.

³⁵ VESELÝ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 253.

³⁶ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 155.

2.2 Druhý pilíř

Pod druhý pilíř důchodového systému České republiky spadalo tzv. důchodové spoření. Na rozdíl od prvního pilíře byla účast na druhém dobrovolná, závaznou se stala až při vstupu do systému. Ze systému nešlo vystoupit až do doby, kdy měl pojištěnec nárok na řádný starobní důchod. Účast spočívala v přesměrování tří procent odvodů ze státního systému do vlastního spoření u penzijních společností, další dvě procenta pak museli účastníci přidat z vlastních zdrojů. Systém byl zaveden zákonem o důchodovém spoření.³⁷ V rámci reformy penzijního systému jej v roce 2013 prosadila pravicová vláda premiéra Petra Nečase. Nová vláda Bohuslava Sobotky proti tomuto pilíři často vystupovala a jednou z programových priorit kabinetu bylo jeho zrušení. K tomu následně také došlo, od roku 2016 se do systému nedalo vstoupit a od roku 2018 je druhý pilíř kompletně zrušen.³⁸ Naspořené peníze se z fondů vrátily účastníkům.³⁹

2.3 Třetí pilíř

Třetím pilířem důchodové reformy je tzv. doplňkové penzijní spoření. Tento systém se jmenoval dříve penzijní připojištění, ale byl nahrazen velmi podobným systémem s jiným názvem. Účast v třetím pilíři je stejně jako v druhém dobrovolná, na rozdíl od druhého pilíře lze z třetího i dobrovolně kdykoli vystoupit, byť se sankcemi. Dalším rozdílem oproti druhému pilíři je to, že účastník může spořit libovolnou částku. Stát poté vyplácí peníze formou příspěvků.⁴⁰

³⁷ Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření.

³⁸ Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření.

³⁹ KOTTOVÁ, Anna, JANSOVÁ, Lenka. *Vláda schválila zrušení druhého pilíře důchodového spoření* [online]. irozhlas.cz, 18. května 2015 [cit. 27. února 2018]. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vlada-schvalila-zruseni-druheho-pilire-duchodoveho-sporeni_201505181413_akottova2.

⁴⁰ *Souhrnné informace ke III. pilíři penzijního systému - Penzijní připojištění pro účastníky transformovaných fondů a doplňkové penzijní spoření.* [online] mfcz.cz, 28. ledna 2013, aktualizováno 27. srpna 2013 [cit. 27. února 2018]. Dostupné na: <http://www.mfcz.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplnekove-penzijni-sporeni-a-p/zakladni-informace>.

3 Základní pojmy

Při rozboru jednotlivých pozůstalostních důchodů se setkáme s množstvím pojmů, které sice známe z běžného života, nicméně na poli sociálního zabezpečení mohou mít poněkud upravený význam. Tyto pojmy jsou zpravidla přímo v některém ze zákonů definovány, přesto považuji za vhodné je v této kapitole vysvětlit a blíže popsat. Stejně tak vysvětlím i pojmy, které jsou pro oblast pozůstalostních důchodů podstatné, ale zákonné zakotvení nemají.

3.1 Ztráta živitele

Ztráta živitele je historicky nejstarší sociální událostí, která si vynutila reakci společnosti na ekonomické potřeby pozůstalých, které vznikly v jejím důsledku. Tyto potřeby bychom mohli rozdělit do tří kategorií, podle doby, po kterou následek spojený s tíživější ekonomickou situací trvá. První kategorií jsou následky, které vznikají jednorázově, v případě ztráty živitele jsou spojené s vypravením pohřbu. Druhou kategorií tvoří následky projevující se krátkodobě, pouze po dobu, než se rozpočet rodiny adaptuje na ztrátu jednoho příjmu. Pod poslední kategorií spadají následky dlouhodobé, tedy takové, které spočívají v ohrožení sociální existence pozůstalých a podstatném snížení jejich životní úrovně.⁴¹ Pro první dvě kategorie existují v rámci našeho sociálního systému jiné instituty, např. státní sociální podpora (pohřebné) a sociální péče. V rámci pozůstalostních důchodů se setkáváme především s případy spadajícími do třetí kategorie. Ohrožení ekonomické funkce rodiny často vede až k jejímu rozpadu. Většina vyspělých států proto považuje smrt živitele za tradiční sociální událost a přizpůsobuje tomu svůj důchodový systém nárokem pozůstalých na hmotné zabezpečení, tj. důchody vdovské, vdovecké a sirotčí. V tradičním historickém pojetí bylo v rámci důchodového systému realizováno pouze zabezpečení vdovy v případě ztráty manžela. Tento přístup vycházel z postavení žen ve společnosti, kde zastávaly spíše roli pečovatelky o rodinný krb. Společně se zvyšující se zaměstnaností a především vzdělaností žen se však promítlo do vývoje pozůstalostních důchodů zavedením pozůstalostní dávky i pro vdovce v případě úmrtí manželky. V našich podmínkách byl zaveden nejprve vdovecký příspěvek jakožto státní dávka a následně i vdovecký důchod, který se svými podmínkami rovná důchodu vdovskému a v současné právní úpravě je platný dodnes.

⁴¹ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy...*, str. 154.

3.2 Smrt

Smrt jako taková samozřejmě nemusí vždy znamenat ztrátu živitele, nicméně pro potřeby pozůstalostních důchodů platí tato rovnice takřka výlučně. Smrt má z hlediska rodinných vztahů a sociálních potřeb obvykle dva následky: zaprvé ztrátu živitele a v důsledku toho úbytek příjmů a zadruhé jednorázové zvýšení příjmů rodiny. Tyto dva důsledky z ekonomického pohledu stojí proti sobě a prohlubují stejný problém ze dvou stran.⁴²

Smrtí člověka zaniká jeho právní osobnost. Smrt je prokázána veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého. Pokud tělo mrtvého nelze prohlédnout a prokázat tak smrt, může osobu za mrtvou prohlásit také soud, pokud by osoba byla účastna takové události, že se její smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. Den smrti určuje také soud ve stejném rozhodnutí.⁴³ Tento den je stěžejní, neboť nejdříve právě ode dne smrti se počítají doby, za které je možné si nárokovat dávky pozůstalostních důchodů.

3.3 Důchod

Termínem, který je pro tuto práci naprosto nejdůležitější a dokonce se objevuje i v názvu celé práce, je pojem důchod. Z významového hlediska je pojem důchod mnohoznačný. Důchodem se obecně dá označit každá pravidelná peněžitá dávka, tedy např. i mzda. V oblasti ekonomie se důchodem může rozumět jakýkoli příjem, typickým příkladem může být pojem národní důchod, tedy čistý národní příjem. V případě práva však zůstaneme u tradičního významu a pod pojmem důchod si představíme peněžitou dávku, ze své podstaty pravidelnou. Koneckonců, tak je tento termín definován i v novém občanském zákoníku (dále jen „NOZ“).⁴⁴ Synonymem v oblasti důchodového systému by mohlo být např. slovo penze.⁴⁵

3.4 Dítě

Pojem dítě je pro zákon o důchodovém pojištění jeden z nezákladnějších. Specifikován je přímo v zákoně o důchodovém pojištění, kde se říká, že dítětem se pro účely tohoto zákona rozumí dítě vlastní nebo osvojené, a pokud se dále nestanoví jinak, též dítě převzaté do péče

⁴² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 125.

⁴³ ŠVESTKA, Jiří, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, str. 137.

⁴⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 2701.

⁴⁵ TRÖSTER: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 145.

nahrazující péči rodičů.⁴⁶ Je nutné si všimnout výhrady, která se v tomto případě týká právě pozůstalostních důchodů. Při stanovení podmínek pro získání nároku na vdovský, případně vdovecký důchod je tento pojem ještě více zúžen.⁴⁷ Kromě toho, že dítě je předmětem určitých podmínek pro získání nároku, lze na něj také nahlížet jako na nositele práv (v otázce sirotčího důchodu).

3.4.1 Rodič

K pojmu dítě bezpochyby náleží ještě pojem rodič. Vztah mezi rodičem a dítětem je pro oblast důchodového pojištění velmi důležitý, neboť pro potřeby zákona musí splňovat určité podmínky. Tradičně se za rodiče dítěte považují biologická matka a otec. V případě určování rodičovství platí zásada „Mater semper certa est, pater semper incertus est.“ – „Matka je vždy jistá, přičemž otec je nejistý.“ Matkou je žena, která dítě porodila. Otcovství se určuje podle příslušných ustanovení NOZ.⁴⁸

3.4.2 Osvojení

Za rodiče může však být považována i osoba, kterou s dítětem žádné genetické vazby nepojí. Takovou osobou může být tzv. osvojitel dítěte. Osvojitel je v případech sirotčích důchodů svými právy a povinnostmi roven rodiči. Tento pojem je stanoven v NOZ. V části věnované rodinnému právu je vymezeno, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Předpokladem osvojení je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že jsou tu alespoň základy takového vztahu. Současná právní úprava vychází ze zájmů dítěte, tedy především z jeho zájmu na odpovídající péči. O osvojení nezletilého rozhodne soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit, a na základě tohoto rozhodnutí soudu se osvojitel zapíše do matriky jako rodič. Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li to svými osobními vlastnostmi, způsobem života a také důvody a pohnutkami, které ji k osvojení vedou. Osvojitel musí být v takovém zdravotním stavu, aby nebyl omezen v péči o osvojené dítě. Osvojiteli se mohou stát manželé, jeden z manželů, ve výjimečných případech i jiná osoba.⁴⁹ Osvojeno může být jak nezletilé dítě, které nenabylo

⁴⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 20

⁴⁷ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 50 odst. 3.

⁴⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., NOZ, § 775 a násl.

⁴⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., NOZ, § 795 a násl.

plné svéprávnosti, tak i zletilé dítě, nicméně to musí připojit svůj souhlas k návrhu osvojitele.⁵⁰

3.4.3 Péče nahrazující péči rodičů

Poslední možností, kterou lze nahradit tradiční rodičovství, je tzv. péče nahrazující péči rodičů. Za tyto formy péče se obecně považuje svěření dítěte do péče jiné osoby, poručenství a pěstounství. NOZ však stanovuje, že pěstounovi vyživovací povinnost nevzniká.⁵¹ Tato skutečnost je důvodem, proč je tento druh péče v ZDP výslovně zmíněn a z možnosti vzniku nároku vyňat.⁵² O svěření dítěte do péče nahrazující péči rodičů rozhoduje soud. O péči nahrazující péči rodičů se jedná i v případě, že osoba pečuje o dítě manžela nebo manželky, kterému dítě bylo svěřeno do péče při rozvodu.⁵³

3.4.4 Nezaopatřené dítě

Speciální specifikací tohoto pojmu je pak tzv. nezaopatřenost dítěte. I ta se považuje za sociální událost, byť svou povahou jde v tomto případě spíše o jistý stav trvalejšího charakteru. Nezaopatřeným dítětem se rozumí dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání, popř. pokud se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat výdělečnou činnost. Povinnou školní docházku je dítě povinno plnit v období od šesti do sedmnácti let věku, za zákonem stanovených podmínek.⁵⁴ V naprosto drtivé většině případů je povinná školní docházka realizována na základní škole formou denní výuky. Za povinnou školní docházku se považuje i období prázdnin. Tento pojem je definován ve školském zákoně.⁵⁵ Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci.⁵⁶ Po dosažení plnoletosti může být osoba

⁵⁰ ŠVESTKA, Jiří, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a. s. 2014, str. 339.

⁵¹ Zákon č. 89/2012 Sb., NOZ, § 961.

⁵² Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 52 odst. 3.

⁵³ *Péče nahrazující péči rodičů* [online]. slovník.mpsv.cz. [cit. 20. března 2018]. Dostupné na: <http://slovník.mpsv.cz/pece-nahrazujici-peci-rodicu.html>.

⁵⁴ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ PŘIB, Jan, VOŘÍŠEK, Vladimír. *Důchodové předpisy s komentářem.* Olomouc: ANAG, 2012, str. 166.

⁵⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 20.

považována za nezaopatřené dítě, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání. Tím se zjednodušeně rozumí především studium na středních a vysokých školách v prezenční formě. Přesnou definici bychom našli také v ZDP. Dítětem se v tomto případě rozumí osoba až do dovršení 26 let věku.⁵⁷

Za nezaopatřené dítě se nepovažuje dítě, které je poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně.⁵⁸

⁵⁷ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 20–21.

⁵⁸ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 20 odst. 7.

4 Vdovský a vdovecký důchod

Smrt životního partnera či partnerky s sebou přináší vedle starostí duševních i starosti ekonomické. Případy, kdy byl zemřelý hlavním živitelem rodiny, jsou více než časté. Z hlediska historického vývoje se důchody určené pozůstalým vdovám řadí mezi vůbec nejstarší sociální dávky. V dějepisném kontextu je patrné, že důchod určený pro vdovu a vdovce nebyl vždy rovný, především z důvodu rozlišného postavení ve společnosti. Zatímco muž byl po většinu naší historie považován za toho, kdo má na starost shánění obživy, popřípadě hmotného zabezpečení, žena byla brána jako ochránkyně rodinného krbu a pečovatelka o rodinu a potomky. Historický vývoj, ve kterém ženy stále častěji pracovaly a podílely se na prostředcích v rodinném rozpočtu, tento rozdíl postupně umazával. K úplnému zrovnoprávnění došlo až poměrně nedávno, stejné podmínky pro důchod vdovy i vdovce existují teprve od roku 1995. Mnoho žen je v dnešní době hlavními živitelkami rodin, a tudíž i muž může být odkázán na příjem své partnerky.

4.1 Podmínky a doba trvání nároku

Veškeré podmínky, které jsou potřebné k získání nároku na dávky vdovského či vdoveckého důchodu, stanovuje zákon o důchodovém pojištění. Jak jsem již předeslal v samém úvodu této práce, elementární podmínkou oblasti pozůstalostních důchodů je smrt. Tento pojem podrobněji vysvětluji v kapitole Základní pojmy. U vdovských a vdoveckých důchodů se jedná o smrt manžela či manželky.

Tímto se dostáváme ke druhé podmínce, která je patrná ze znění zákona, ale není blíže popsána. Touto podmínkou je existence manželství mezi osobou zemřelou a pozůstalou v době smrti. Pojem manželství je specifikován v právním řádu ČR jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanovuje zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.⁵⁹ Zákonná úprava tedy nepřiznává nárok na vdovský a vdovecký důchod nikomu, kdo nebyl v době smrti partnera či partnerky ve svazku manželském. Toto vymezení zasahuje především osoby, které vstoupily do tzv. registrovaného partnerství. To je vymezeno v zákoně o registrovaném partnerství a definuje tento stav jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé předepsaným způsobem.⁶⁰ Český právní řád nepřiznává registrovanému partnerství stejnou hodnotu jako manželství, což se odráží právě v ustanoveních, jako je výše uvedené. Z hlediska historického

⁵⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., NOZ, § 655.

⁶⁰ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

a náboženského se jedná o velice delikátní téma, nicméně dnešní liberální a otevřená společnost se snaží k tomuto fenoménu přistupovat otevřeně a stavět jej na stejnou úroveň jako tradiční formy soužití. Aktuálním trendem je přiznávání stále více práv a možností pro osoby žijící v registrovaném partnerství, popř. v jiných netradičních formách soužití, a dá se tedy předpokládat, že dříve nebo později dojde i na úpravu a jakési uvolnění pravidel na poli přiznávání nároků na pozůstalostní důchody pro osoby tímto dotčené.

Současně zákon nepřiznává nárok na tento důchod osobě rozvedené, třebaže by byla ke dni úmrtí bývalého partnera či partnerky odkázána na příspěvek na výživu, který byla zemřelá osoba povinna poskytovat.⁶¹ Na přiznání nároku nemá vliv délka manželství ani skutečnost, zda spolu manželé opravdu žili ve společné domácnosti. Rozhoduje pouze právní stav trvání manželství v době smrti.

Ostatní podmínky nároku na vdovský či vdovecký důchod jsou stanoveny přímo v zákoně o důchodovém pojištění. Právní předpis určuje podmínky nároku na vdovský důchod a následně uvádí, že pro nárok na vdovecký důchod je potřeba splnit tytéž podmínky. Zároveň je třeba zmínit, že v souvislosti s podmínkami nároku se určuje také doba trvání nároku. Ve zmíněném ustanovení je řečeno, že pozůstalá osoba má nárok na pozůstalostní důchod po zemřelé osobě, která byla poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo splnila ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v příslušné části ZDP, anebo zemřela následkem pracovního úrazu.⁶² Pokud pozůstalá osoba tyto podmínky splňuje, vzniká jí tzv. bezpodmínečný nárok, který trvá přesně jeden rok od smrti zemřelé osoby.⁶³ Bezpodmínečný nárok vzniká vždy, když jsou splněny jeho podmínky. Roční lhůta by měla být dostačující pro to, aby se pozůstalá osoba dokázala vyrovnat s nastalou situací a adaptovat se na ni.

Zákon však pamatuje i na situace, kdy se pozůstalá osoba z určitých důvodů s nově nastalou situací nedokáže a nemůže vyrovnat během jediného roku. Proto stanovuje ještě další podmínky, za kterých lze důchod pobírat i po dobu delší, než je jeden rok. Protože je k získání nároku potřeba splnění dalších zákonem stanovených podmínek, označujeme tento nárok jako podmínečný.

Aby pozůstalá osoba měla podmínečný nárok na pozůstalostní důchod, musí splnit alespoň jednu z následujících podmínek. Osoba musí pečovat o nezaopatřené dítě, pečovat o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III

⁶¹ VOŘÍŠEK Vladimír. *Zákon o důchodovém pojištění. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 152.

⁶² Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 29 a 31.

⁶³ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 50.

(těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pečovat o svého rodiče nebo rodiče zemřelé osoby, který s ní žije v domácnosti a je závislý na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), být invalidní ve třetím stupni, nebo dosáhnout alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.⁶⁴

Podmínečný nárok operuje s termíny dítě a závislost. První pojem je vysvětlen v části ZDP, která se věnuje hlavním pojmům, a já jej rozebírám ve své práci výše. Pojem závislost je blíže specifikován v zákoně o sociálních službách. Tento pojem je navíc odstupňován. Závislostí se rozumí situace, kdy je jedna osoba závislá na péči osoby druhé. Existují čtyři stupně závislosti: lehká, středně těžká, těžká a úplná závislost. Všechny stupně závislosti a jejich význam je taxativně stanoven v zákoně o sociálních službách. Stupeň závislosti se posuzuje na základě schopnosti zvládnání základních životních potřeb, ty jsou vymezeny ve stejném zákoně. Za osobu závislou ve stupni I (lehká závislost) se považuje osoba, která z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna zvládat tři základní životní potřeby, ve stupni II (středně těžká závislost) není schopna zvládat čtyři nebo pět základních životních potřeb, ve stupni III (těžká závislost) není schopna zvládat šest nebo sedm základních životních potřeb a ve stupni IV (úplná závislost) není schopna zvládat osm nebo devět základních životních potřeb. Osoby závislé na péči zároveň vyžadují každodenní mimořádnou péči jiné fyzické osoby. Základní životní potřeby jsou taxativně vymezeny v zákoně o sociálních službách. Posuzování závislosti, popř. jejího stupně provádí lékař.⁶⁵

4.2 Obnova nároku

Nárok na vdovský či vdovecký důchod může být po zániku znovu obnoven, pokud se do dvou let od zániku splní některá z podmínek potřebná k přiznání podmínečného nároku. Nárok tedy lze obnovit ve dvouleté lhůtě, která začíná běžet vypršením bezpodmínečného nároku (jeden rok od smrti), tak i po delší době, kdy lhůta začíná běžet až při neplnění podmínek pro podmínečný nárok. Lhůta pro obnovu byla snížena zákonem č. 220/2011 Sb., původně tato lhůta byla pětiletá.⁶⁶ Jedinou výjimkou je situace, kdy osoba ve dvouleté lhůtě

⁶⁴ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 50.

⁶⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 7–9.

⁶⁶ Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, čl. I. 19.

uzavře nový sňatek, který je ukončen rozvodem před vypršením oné dvouleté lhůty. Přestože jsou splněny podmínky pro obnovu nároku, nárok se neobnoví.⁶⁷

4.3 Zánik nároku

Nárok je přiznán pouze v případě splnění všech stanovených podmínek, k jeho zániku tedy dochází v okamžiku, kdy některá podmínka přestane být plněna. Buď osoba po uplynutí jednoho roku nesplňuje podmínky podmínečného nároku (zánik bezpodmínečného nároku), nebo je po další době přestává plnit (zánik podmínečného nároku).

Vedle toho zákon stanovuje další dvě situace, které vedou k zániku nároku. První situací je uzavření nového manželství. Účelem pozůstalostních důchodů je nahrazení ušlého hmotného příjmu v rodinném rozpočtu, vznikem manželství tento účel pomíjí. Právní úprava se v tomto bodu změnila zákonem z roku 2011, kdy bylo zrušeno tzv. odbytné.⁶⁸

Druhým způsobem zániku nároku na pozůstalostní důchod je situace související s trestnou činností vdovy nebo vdovce. Pokud pozůstalá osoba úmyslně způsobila smrt zemřelého jako pachatel, spolupachatel nebo účastník trestného činu, zaniká její nárok dnem právní moci rozhodnutí soudu v této věci.⁶⁹ Podle trestního zákoníku je pachatelem trestného činu ten, kdo trestný čin spáchal sám, i ten, kdo k tomu užil jiné osoby. Spolupachatelem trestného činu je ten, kdo jej spáchal ve společném jednání dvou nebo více osob, každý spolupachatel pak odpovídá za trestný čin tak, jako by jej spáchal sám. Účastníkem trestného činu je ten, kdo jej buďto zorganizoval, vzbudil v jiné osobě rozhodnutí spáchat trestný čin, nebo umožnil nebo usnadnil jiné osobě spáchání trestného činu zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek vylákáním poškozeného, hlídáním, radou atd.⁷⁰

4.4 Výše vdovského a vdoveckého důchodu

Jak už bylo řečeno, každý důchod je tvořen dvěma složkami, tzv. výměrami. První je výměra základní a druhá je výměra procentní. Při sečtení obou výměr dostáváme celkovou výši daného důchodu. Nejinak se určuje výše dávek u pozůstalostních důchodů. Musíme ovšem mít na zřeteli, zda zjišťujeme výši dávky ke dni úmrtí, nebo při obnově nároku na

⁶⁷ PŘIB, VOŘÍŠEK: *Důchodové předpisy...*, str. 246.

⁶⁸ Odbytné byla jednorázová dávka ve výši dvanáctinásobku měsíční částky vdovského nebo vdoveckého důchodu, na kterou měla osoba nárok v případě zániku nároku v důsledku vzniku nového manželství.

⁶⁹ VOŘÍŠEK: *Zákon o důchodovém...*, str. 154.

⁷⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 22–24.

dávku. Postup je obdobný, pouze při obnově nároku vstupují do řešení ještě dodatečné podmínky.

U základní výměry je situace jednoduchá, tato hodnota se rovná 9 % průměrné mzdy. Výše základní výměry pro každý rok je stanovena v nařízení vlády. Základní výměra je pro všechny typy důchodů stejná, pro rok 2018 činí 2 700 Kč.⁷¹

Nyní je třeba dopočítat výši procentní výměry. Zákon stanovuje, že výše procentní výměry vdovského nebo vdoveckého důchodu činí 50 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu III. stupně, na který měl nebo by měl zemřelý nárok v době smrti.⁷² Toto ustanovení prošlo v nedávné minulosti dvěma poměrně zásadními změnami. Tou první bylo snížení procentuálního podílu z 60 na 50 % s účinností od 1. 1. 1996. Tou druhou bylo zvýhodnění výše pozůstalostních důchodů odvozených od invalidních důchodů. Nově je pozůstalostní důchod odvozován od výše invalidního důchodu III. stupně, přičemž nezáleží na tom, jaký stupeň osoba skutečně pobírala nebo pobírat měla. Pokud by pobírala jiný stupeň invalidního důchodu, je nutné nejprve výši invalidního důchodu přepočítat pro třetí stupeň invalidity.⁷³

Tato procentní výměra se stanovuje individuálně procentní sazbou z výpočtového základu podle získané doby pojištění. Výpočtový základ se určí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn vyměřovacích základů (zjednodušeně řečeno výdělků) za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Vyměřovacím základem za dobu po 31. 12. 1995 je vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a za dobu před 1. 1. 1996 hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení.⁷⁴ S účinností od 30. 9. 2011 již rozhodné období není omezeno na 30 kalendářních roků. Nadále bude začínat kalendářním rokem bezprostředně následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl 18 let věku, končit však bude vždy až kalendářním rokem bezprostředně předcházejícím roku přiznání

⁷¹ Zvýšení důchodů je upraveno nařízením vlády č. 343/2017 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2018 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2018 a o zvýšení důchodů v roce 2018.

⁷² Zákon 155/1995 Sb., ZDP, § 51 odst. 2.

⁷³ PŘIB, VOŘÍŠEK: *Důchodové předpisy...*, str. 248.

⁷⁴ *Výpočet a výplata důchodu* [online]. cssz.cz, aktualizováno prosinec 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/>.

důchodu. V platnosti zůstává, že do rozhodného období se nezahrnují roky před rokem 1986, takže tato změna se projeví až u důchodů přiznávaných po roce 2016.⁷⁵

Pokud se jedná o situaci, kdy zjišťujeme výši dávky při obnově nároku, musíme vzít v potaz nově doplněné ustanovení, které stanovuje, že výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu, na který vznikl znovu nárok, nesmí být nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod.⁷⁶

Poslední okolností, která má vliv na konečnou výši dávky, je tzv. valorizace důchodu. Valorizace znamená zákonem řízené zvyšování důchodů. Účelem valorizace je umělé umazávání rozdílu mezi hodnotou důchodu a spotřebitelskými cenami. Při neexistenci valorizace by důchody časem vzhledem k inflaci a dalším ekonomickým faktorům přestaly plnit funkci náhrady příjmu. Právě v závislosti na růstu spotřebitelských cen vyjádřeném indexem spotřebitelských cen (v angličtině „customer price index“ – CPI) a na růstu mezd jsou důchody pravidelně zvyšovány.⁷⁷ Valorizace může být buď pravidelná, opakující se ročně,⁷⁸ nebo i mimořádná, dojde-li k většímu nárůstu CPI a mezd podle zákonem stanovených podmínek. Nárůst CPI a mezd se zjišťuje z údajů Českého statistického úřadu.⁷⁹ Pro rok 2018 platí valorizace základní výměry důchodů o 150 Kč (z 2 550 Kč na 2 700 Kč), procentní výměra je pak valorizována 3,5 %.⁸⁰

Na výši vdovského a vdoveckého důchodu nemá vliv, zda je oprávněná osoba výdělečně činná. Důchod se přiznává bez omezení.⁸¹

Příklad (předpokládejme, že jsou splněny všechny podmínky pro nárok na dávku): Pavel před svou smrtí v březnu 2018 pobíral invalidní důchod III. stupně ve výši 12 100 Kč. Lenka, vdova po Pavlovi, má po jeho smrti nárok na vdovský důchod. Výši vdovského důchodu zjistíme součtem základní a procentní výměry důchodu. Základní výměra pro rok 2018 činí 2 700 Kč. Procentní výměra je 50 % z procentní výměry invalidního důchodu zemřelého. Procentní výměra z důchodu zemřelého činí 9 400 Kč ($12\ 100 - 2\ 700 = 9\ 400$).

⁷⁵ Výpočet a výplata důchodu [online]. cssz.cz, aktualizováno prosinec 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/>.

⁷⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 51 odst. 3.

⁷⁷ VESELÝ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 98.

⁷⁸ Důchody se valorizují vždy za uplynulý rok, pravidelné roční zvýšení dávek se promítne poprvé v lednové splátce dávky.

⁷⁹ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 67.

⁸⁰ *Od ledna se valorizují všechny důchody. ČSSZ provede jejich zvýšení automaticky* [online]. cssz.cz, 6. prosince 2017 [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2017/2017-12-06-od-ledna-se-valorizuji-vsechny-duchody-cssz-provede-jejich-zvyseni-automaticky.htm>.

⁸¹ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 150.

Procentní výměra vdovského důchodu činí 4 700 Kč (50 % z 9 400 = 4 700). Výše celého Lenčina vdovského důchodu je 7 400 Kč (2 700 + 4 700).

4.5 Souběh nároků

V některých životních situacích může dojít ke stavu, kdy má jedna osoba nárok na více důchodů. Český právní řád myslí i na tuto možnost a upravuje ji v zákoně o důchodovém pojištění. Vzhledem k rozdělení typů důchodů může dojít ke třem různým situacím, kdy má osoba nárok na více dávek. První možností je souběh nároků dvou přímých důchodů, druhou možností je souběh nároků na přímý a odvozený důchod a třetí možností je souběh nároků na dva odvozené důchody.

U důchodu vdovského a vdoveckého se nejčastěji setkáme se souběhem důchodu přímého (starobního) a odvozeného (vdovského či vdoveckého). V takovém případě je vyplácen nejvyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí vždy polovina procentní výměry. Poněkud výjimečná, avšak nikoli vyloučená je situace, při které má osoba nárok na dva odvozené důchody. V takové situaci se může ocitnout např. žena, která před dovršením 26 let věku ovdoví a zároveň osiří, přičemž se stále připravuje na budoucí povolání. V tomto případě se postupuje obdobně jako v případě souběhu nároků na přímý a odvozený důchod. Vyšší důchod se vyplatí v plné výši, ostatní v polovině procentní výměry.⁸²

⁸² Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 59 odst. 1.

5 Sirotčí důchod

Vedle důchodů vdovských a vdoveckých patří do kategorie pozůstalostních důchodů ještě důchody sirotčí. Ty v sociálním systému zastávají snad ještě důležitější roli než důchody vdovské a vdovecké, jelikož jsou určeny pro nezaopatřené dítě, které ztrátu svého rodiče (popř. osvojitele) může nést hůře než vdova či vdovec ztrátu partnera. Druhým faktorem, který podporuje tento názor, je skutečnost, že dítě na rozdíl od vdovy či vdovce nemá téměř žádnou šanci mít vlastní hmotný příjem ze zaměstnání. Situace se pochopitelně liší případ od případu, přesto si myslím, že problematika sirotčího důchodu je v rámci pozůstalostních dávek ta nejnaléhavější.

5.1 Podmínky nároku

Obdobně jako u důchodu vdovského a vdoveckého jsou i podmínky nároku na sirotčí důchod taxativně vymezeny zákonem. Mohli bychom říci, že určité podmínky musel splňovat zemřelý, určité podmínky musí splňovat oprávněná osoba, tedy dítě, a určité podmínky musí splňovat i vztah mezi těmito dvěma osobami. Co se týká zemřelého, pro vznik nároku na sirotčí důchod musela být zemřelá osoba poživitelem důchodu starobního nebo invalidního, popř. ke dni smrti splňovala určitou podmínku buď pro nárok na invalidní důchod (tou je doba pojištění vymezená v ZDP, pro splnění je potřeba získat alespoň polovinu), nebo pro nárok na starobní důchod (důchodový věk a potřebnou dobu pojištění, vymezeno taktéž v ZDP), popř. pokud zemřela následkem pracovního úrazu.⁸³ Tyto podmínky se zmírnily s účinností od 1. 2. 2018, momentálně se podmínka potřebné doby pojištění považuje za splněnou také tehdy, byl-li získán alespoň jeden rok pojištění přede dnem úmrtí, a jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, v období posledních deseti roků přede dnem úmrtí, nebo dva roky pojištění, je-li rozhodným obdobím posledních dvacet let před datem úmrtí osoby starší 38 let.⁸⁴ Pokud by zemřelý tyto podmínky nesplnil, bude se situace dítěte řešit v rámci dávek sociální péče.⁸⁵

Dále jsou stanoveny podmínky, které musí splňovat oprávněná osoba, tedy sirotek. Zásadní podmínkou pro získání nároku je stav nezaopatřenosti dítěte. Aby dítě bylo

⁸³ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 52 odst. 1 b).

⁸⁴ *Pozůstalostní důchody* [online]. cssz.cz, aktualizováno prosinec 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>.

⁸⁵ PŘIB, VOŘÍŠEK: *Důchodové předpisy...*, str. 250.

považováno za nezaopatřené, musí splňovat podmínky stanovené v ZDP. Tuto problematiku jsem ve své práci vysvětlil v kapitole 3, věnované základním pojmům.⁸⁶

Poslední věcí, u které se zkoumají podmínky, je vztah zemřelého k osiřelé osobě. Zákon jasně říká, že zemřelý musí být buď rodičem dítěte, osvojitelem dítěte, nebo musel na základě rozhodnutí soudu převzít dítě do péče nahrazující péči rodičů. Přesněji tyto termíny rozebírám také v kapitole věnované základním pojmům.

5.2 Obnova nároku

I v případě sirotčích důchodů může být jednou zaniklý nárok na dávku znovu obnoven. První možnost souvisí se stavem nezaopatřenosti dítěte. Pokud jednou dítěti zanikne nárok na základě neplnění podmínek nezaopatřenosti, může být znovu obnoven v momentě, kdy dítě podmínky znovu naplní. Nejčastěji se tento případ týká stavů, kdy se osoba začne soustavně připravovat na budoucí povolání, typicky formou studia na vysoké škole. Zákon pro tyto případy stanovuje, že výše procentní výměry nesmí být nižší než procentní výměra, která náležela ke dni nároku na tento důchod.⁸⁷ Druhou možností obnovy nároku je zánik osvojení. V tom případě vzniká nárok znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.⁸⁸

5.3 Zánik nároku

Také u sirotčích důchodů může být dávka nárokována pouze při splnění podmínek stanovených zákonem. Pokud tyto podmínky přestanou být plněny, nárok zaniká. Podmínky, které pro vznik nároku plnil zemřelý, jsou po jeho smrti neměnné, stejně tak jsou neměnné podmínky, které musel splňovat vztah zemřelého a oprávněné osoby, byly-li jednou naplněny. Zbývají tedy podmínky, které musí plnit oprávněná osoba, tedy nezaopatřené dítě. Neplnění podmínek nezaopatřenosti je pak důvodem k zániku dávky. Nejčastější příčinou zániku nároku na dávku bývá skončení přípravy na budoucí povolání, popř. dosažení 26 let věku.⁸⁹

Dalším důvodem, který může vést k zániku nároku na důchod, je osvojení dítěte. Poněvadž osvojitelem se může stát jen jedna osoba, ale sirotek může být oboustranný, je třeba určit, kterou osobu osvojitel nahradil. Následně pak zaniká nárok pouze vůči nahrazené osobě.

⁸⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 52.

⁸⁷ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 53 odst. 3.

⁸⁸ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 52 odst. 4.

⁸⁹ VOŘÍŠEK V. Sirotčí důchod. *Národní pojištění*, 2017, roč. 48, č. 8-9/2017, str. 17–23.

Při osvojení oboustranného sirotka oběma manželi zaniká sirotkovi nárok na oba důchody.⁹⁰ Stejně tak nárok zanikne v případě, že je dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů, přičemž podmínky jsou obdobné jako v případě osvojení.⁹¹ Tato ustanovení jsou jakousi analogií k uzavření nového manželství v případě vdovských a vdoveckých důchodů. Tak jako novým manželstvím pozůstala osoba nachází nového partnera, stejně tak sirotek nachází náhradu za své rodiče, a tudíž účel pozůstalostních důchodů pomíjí.

Poslední možností zániku nároku na sirotčí důchod je stejně jako u vdovských a vdoveckých důchodů rozhodnutí soudu, že pozůstalý spáchal, spoluspáchal nebo se účastnil trestného činu, který způsobil smrt jeho rodiče či rodičů. Nárok zanikne ke dni právní moci tohoto rozhodnutí. V případě sirotčích důchodů je však potřeba ještě zohlednit věk pozůstalého. Trestní zákoník totiž osoby, které v době spáchání činu nedovršily 15 let věku, zbavuje trestní odpovědnosti.⁹²

5.4 Výše dávky

Výše dávky sirotčího důchodu se stejně jako u všech ostatních typů důchodů skládá ze základní a procentní výměry dávky, přičemž základní výměra je zákonem stanovená ve výši 9 % průměrné mzdy, což pro rok 2018 činí 2 700 Kč.⁹³

Procentní výměra je opět stanovena z výše starobního nebo invalidního důchodu třetího stupně z nároku zemřelého v době smrti. Sazba procentní výměry činí 40 % ze zmíněné dávky. Zákonem o důchodovém pojištění byla tato sazba zvýšena z 30 na 40 %, navíc se tímto zákonem stanovuje, že v případě oboustranného osiření vznikají dva nároky na sirotčí důchod souběžně a každý se posuzuje samostatně.⁹⁴ I na dávky sirotčích důchodů se vztahuje valorizace, která pro rok 2018 činí 3,5 % z procentní výměry.⁹⁵

Podle zmírněných podmínek právní úpravy účinné od 1. 2. 2018 bude sirotčí důchod činit i v případě splnění nových minimálních podmínek pro vznik nároku v roce 2018 nejméně 3 008 Kč měsíčně (základní výměra se rovná 2 700 Kč a procentní výměra nejméně 40 % minimální výměry starobního nebo invalidního důchodu, tedy nejméně 308 Kč).⁹⁶

⁹⁰ VOŘÍŠEK: *Zákon o důchodovém...*, str. 157.

⁹¹ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 52 odst. 5.

⁹² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 25.

⁹³ Nařízení vlády č. 343/2017 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu..., § 3.

⁹⁴ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 58 odst. 1.

⁹⁵ Nařízení vlády č. 343/2017 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu..., § 4 odst. 1 b).

⁹⁶ JAKEŠOVÁ, Stanislava, URBÁNKOVÁ, Simona. Podmínky nároku na přiznání sirotčího důchodu. *Národní pojištění*, 2018, roč. 49, č. 2/2018, str. 10–12.

Podmínky nároku na sirotčí důchod pro oprávněnou osobu výdělečně činnou jsou totožné jako u vdovského či vdoveckého důchodu, sirotčí důchod náleží bez omezení.⁹⁷

Příklad (předpokládejme, že jsou splněny všechny podmínky pro nárok na dávku): Markéta je dcerou Pavla a Lenky z příkladu u vdovského důchodu. Pavel před svou smrtí v březnu 2018 pobíral invalidní důchod III. stupně ve výši 12 100 Kč. Vzhledem k tomu, že splňuje podmínky nezaopatřenosti dítěte, vzniká Markétě po Pavlově smrti nárok na sirotčí důchod. Základní výměra pro rok 2018 činí 2 700 Kč. Procentní výměra se rovná 40 % z procentní výměry invalidního důchodu zemřelého. Tato suma se rovná 9 400 Kč (12 100 – 2 700 = 9 400). Procentní výměra sirotčího důchodu je rovna 3 760 Kč (40 % z 9 400 = 3 760). Výše celého Markétina sirotčího důchodu je 6 460 Kč (2 700 + 3 760).

5.5 Souběh nároků

V rámci sirotčích důchodů může dojít hned k několika typům souběhů více dávek. Při souběhu s nárokem na přímý důchod přichází v úvahu pouze důchod invalidní. Zde platí, že nejvyšší důchod je vyplácen v plné výši a z ostatních je vyplácena polovina procentní výměry. Pro sirotčí důchody existují dva případy souběhu dvou odvozených důchodů. Souběh sirotčího a vdovského či vdoveckého důchodu jsem již rozebral v předchozí kapitole. Druhým případem je souběh dvou sirotčích důchodů. Tento případ je výslovně zmíněn v ZDP, neboť obecně platí, že při souběhu nároků na dva důchody stejného druhu se vyplácí jen jeden důchod, konkrétně ten vyšší, s výjimkou právě sirotčích důchodů.⁹⁸ Oboustranně osiřelé dítě má nárok na dva sirotčí důchody. Tyto nároky vznikají odděleně po každém rodiči a také se odděleně posuzují. Vyšší důchod se vyplácí v plné výši a nižší důchod ve výši procentní výměry. Při shodné výši se jeden důchod vyplácí celý a druhý ve výši procentní výměry.⁹⁹ Může dojít i k situaci, kdy nezaopatřenému dítěti zemře rodič a následně i osoba, která podle pravidel sirotčích důchodů přijala dítě do péče, jež je stejného pohlaví jako zemřelý rodič. V takovém případě se vyplácí pouze jeden sirotčí důchod, a to ten vyšší.¹⁰⁰ Za souběh dávek se nepovažuje situace, kdy např. ovdovělý rodič pobírá sirotčí důchod svého nezletilého dítěte.¹⁰¹

⁹⁷ CHVÁTALOVÁ: *Právo sociálního zabezpečení...*, str. 151.

⁹⁸ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 58 odst. 1.

⁹⁹ VOŘÍŠEK V. Sirotčí důchod. *Národní pojištění*, 2017, roč. 48, č. 8-9/2017, str. 17–23.

¹⁰⁰ Zákon č. 155/1995 Sb., ZDP, § 59 odst. 2.

¹⁰¹ VOŘÍŠEK V. Sirotčí důchod. *Národní pojištění*, 2017, roč. 48, č. 8-9/2017, str. 17–23.

6 Pozůstalostní důchody ve Slovenské republice

Jedním z cílů, které jsem si vytyčil pro svou bakalářskou práci, bylo stručné srovnání situace v České republice s jiným státem. Vzhledem k historické vazbě, a tudíž i podobným „startovním podmínkám“ jsem si zvolil porovnání se Slovenskou republikou. Obě země se rozdělily před více než 25 lety a důchodové systémy prodělaly v obou zemích poměrně výrazný vývoj. O vývoji v České republice jsem referoval již v první kapitole. Na Slovensku se situace vyvíjela podobným směrem jako v ČR, nicméně s určitým zpožděním. Zákon, který by se dal srovnat se ZDP, je na Slovensku účinný teprve od roku 2004. Do té doby byla právní úprava oblasti pozůstalostních důchodů relativně zastaralá a nemoderní.

6.1 Vdovský a vdovecký důchod

Pokud se podíváme přímo na porovnání jednotlivých pozůstalostních důchodů, zjistíme, že v současné době se již tolik neliší. Pozůstalostní důchody na Slovensku jsou charakterizované jako obligatorní, opakované, zásluhové, peněžní, odvozené dávky. Začneme-li s důchodem vdovským a vdoveckým, je potřeba na začátek zmínit, že oba tyto důchody jsou si rovné až od zmíněného roku 2004. Do té doby byla u vdoveckého důchodu upozaděna zásada zásluhovosti, na které je slovenské důchodové pojištění postaveno dnes. Nárok na důchod měli i vdovci, jejichž zemřelé manželky nebyly účastny na důchodovém pojištění. Převládal tedy spíše princip sociální potřebnosti.¹⁰²

Současná právní úprava stanovuje oběma důchodům stejné podmínky pro přiznání nároku. Podobně jako v ČR se dá hovořit o bezpodmínečném a podmíněčném nároku. Bezpodmínečný nárok také trvá po dobu jednoho roku od úmrtí zemřelé osoby. Pro přiznání nároku je potřeba, aby zemřelá osoba byla poživitelem starobního, předčasného starobního nebo invalidního důchodu, případně splnila podmínky pro jeho pobírání, nebo zemřela následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. U podmíněčného nároku se situace začíná lišit o něco víc, slovenské zákony jsou poněkud benevolentnější. Kromě péče o nezaopatřené dítě,¹⁰³ které má po zemřelé osobě nárok na sirotčí důchod, je podmínkou pro podmíněčný nárok invalidita omezující ve výdělečné činnosti o více než 70 % nebo dovršení důchodového věku. Slovenské zákony navíc jako podmínku uznávají i vychování tří dětí, popř. vychování

¹⁰² KEČKÉŠOVÁ, Marta. *Základy práva sociálneho zabezpečenia*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, str. 68.

¹⁰³ Podmínky nezaopatřenosti dítěte jsou stanoveny v zákoně č. 461/2003 Sb., o sociálnom poistení a velmi se blíží těm českým. Stěžejní části týkající se povinné školní docházky a soustavné přípravy na budoucí povolání jsou obdobné.

dvou dětí a dosažení 52 let věku. Naproti tomu neznají podmínky týkající se péče o převážně nebo úplně bezmocného rodiče, tak jak to stanovují předpisy ČR.¹⁰⁴

Naopak zánik vdovského a vdoveckého důchodu podle slovenské právní úpravy je upraven stejně jako v ČR. Bezpodmínečný nárok zaniká po uplynutí lhůty jednoho roku od smrti zemřelé osoby, podmíněčný nárok pak zaniká při neplnění podmínek potřebných k jeho přiznání. Důvodem pro zánik nároku může být uzavření nového manželského sňatku a dále rozhodnutí soudu, podle kterého pozůstalá osoba úmyslným trestným činem způsobila smrt zemřelé osoby.¹⁰⁵

Dalším bodem, ve kterém se česká a slovenská právní úprava rozchází, je určení výše vdovského a vdoveckého důchodu. Slovenské důchody se počítají jiným způsobem než české, neskládají se ze základní a procentní výměry, proto i odvození pozůstalostních důchodů je výrazně jednodušší. Vdovské a vdovecké důchody se rovnají výši 60 % důchodu, na který měl nárok zemřelý.¹⁰⁶

Při souběhu nároků na přímý a vdovský či vdovecký důchod je vyplácen vyšší důchod v plné výši a nižší ve výši 50 %. Stejně ustanovení platí, pokud dochází k souběhu nároků na vdovský či vdovecký a sirotčí důchod. Při rovnosti obou dávek záleží na oprávněné osobě, který důchod bude pobírat celý a který poloviční.¹⁰⁷

6.2 Sirotčí důchod

Poslední pozůstalostní dávkou na Slovensku je sirotčí důchod. I pro tento druh důchodu byla zásadní změna právní úpravy v roce 2004. Podobně jako u vdovských a vdoveckých důchodů i zde se upřednostňovala zásada sociální potřebnosti před zásluhovostí, jelikož sirotci měli nárok na pozůstalostní důchod, přestože zemřelý rodič nebyl účasten na důchodovém pojištění.¹⁰⁸

V současné době má nárok na sirotčí důchod nezaopatřené dítě po svém rodiči nebo osvojiteli, který ke dni smrti pobíral starobní či invalidní důchod, případně splnil podmínky potřebné k přiznání nároku na některý z těchto důchodů. Nárok vzniká také v případě, že

¹⁰⁴ Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálnom poistení, v znení neskorších predpisov, § 74 odst. 1 – 3.

¹⁰⁵ Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálnom..., § 74 odst. 5.

¹⁰⁶ Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálnom..., § 75 odst. 1.

¹⁰⁷ *Vdovský dôchodok* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. dostupné na: <http://www.socpoist.sk/subeh-narokov-na-vyplatu-dochodkov--hlb/1289s#S%C3%BAbeh>.

¹⁰⁸ KEČKÉŠOVÁ: *Základy práva...*, str. 69.

rodič nebo osvojitel zemřel následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. Podobně jako v české úpravě i slovenský zákon výslovně říká, že nárok nevzniká v případě pěstounství.¹⁰⁹

Podmínky zániku nároku jsou opět velmi podobné těm českým. Vedle neplnění podmínek nezaopatřenosti dítěte může nárok zaniknout opětovným osvojením (při zrušení osvojení se nárok obnovuje) a dále rozhodnutím soudu, podle kterého nezaopatřené dítě úmyslně způsobilo smrt fyzické osoby, po které vznikl nárok na sirotčí důchod. Slovenský zákon navíc výslovně zmiňuje, že nárok zaniká vždy dovršením 26 let dítěte. Z české právní úpravy je toto patrné také, nicméně je třeba tuto informaci dovodit z definice nezaopatřenosti dítěte.¹¹⁰

Výši sirotčího důchodu na Slovensku určíme opravdu snadno, neboť činí 40 % z původního důchodu zemřelého, od kterého je důchod sirotčí odvozen.¹¹¹

Zbývá se zmínit o možném souběhu více nároků. Při souběhu přímého a sirotčího důchodu se vyplácí důchod vyšší v plné výši, nižší pak ve výši 50 %. Při rovnosti dávek platí stejné pravidlo jako u vdovského či vdoveckého důchodu. Zákon z roku 2004 však přinesl jednu výraznou změnu v otázce souběhu dvou sirotčích důchodů. Děti mohou nově vzniknout dva nezávislé nároky po každém z rodičů. Vzhledem k tomu, že důchody na Slovensku nejsou tvořeny z více částí, přiznávají se dítěti oba nároky na sirotčí důchod v plné výši.¹¹²

Mnoho aspektů oblasti pozůstalostních důchodů na Slovensku se shoduje s českou úpravou. Rozdíly jsou způsobeny především odlišnou metodou výpočtu důchodů u našich východních sousedů. Jejich systém je pro laika jistě jednodušší k pochopení. V některých ohledech je naše právní úprava uvolněnější, v některých naopak přísnější. Nedá se říci, která úprava je lepší, každý by si vzhledem ke svým potřebám dokázal najít pozitiva i negativa na obou.

¹⁰⁹ *Sirotský dôchodok* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/sirotsky-dochodok/1291s>.

¹¹⁰ Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálnom poistení, v znení neskorších predpisov, § 76 odst. 3 – 5.

¹¹¹ *Sirotský dôchodok – suma* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/1248-menu/1291s#Suma>.

¹¹² *Sirotský dôchodok – súbeh* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/1250-menu/1291s#S%C3%BAbeh>.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusil obsáhnout celou problematiku pozůstalostních důchodů, poukázat na všechny důležité aspekty této oblasti a rozebrat současnou situaci podle aktuální právní úpravy. Dále jsem se pokusil porovnat dávky těchto důchodů v ČR a na Slovensku a následně upozornit na významné rozdíly. Všechny cíle, které jsem si vytyčil, jsem se snažil splnit.

Už při zkoumání možností zdrojů, které by byly pro mou práci vhodné, jsem narazil na problém relativně omezeného výběru. Většina publikací, jež se tématem pozůstalostních důchodů zabývají, jej pouze obecně a povrchně popisuje, neboť jejich zaměření je výrazně širší. Ať už se jedná o díla tematicky zaměřená na celou oblast sociálního zabezpečení, nebo jen na téma důchodových systémů, oblasti pozůstalostních důchodů není věnována taková pozornost, jaká by důležitosti tématu odpovídala. Tím jsem se utvrdil ve svém počátečním názoru, že tato problematika není dostatečně důsledně brána na zřetel a zůstává na okraji zájmu. Výborně se mi naopak osvědčila práce s aktuální právní úpravou a jejím odborným komentářem. Velmi cenným zdrojem byly rovněž internetové stránky správních orgánů působících na poli sociálního zabezpečení, především pak ČSSZ.

Nyní už vlastními slovy zhodnotím celou problematiku pozůstalostních důchodů, tak, jak ji vnímám po dokončení této práce. Všechny okolnosti nároků na dávky jsou velmi detailně upraveny v jediném zákoně, nicméně pro běžného smrtelníka je text zákona velice náročný a těžko pochopitelný. Tyto dva aspekty bohužel stojí proti sobě a navzájem jeden druhému odporují. Je otázkou, zda by mohl existovat kompromis, který by byl srozumitelný pro běžného občana a který by zároveň byl dostatečně exaktní a detailní v jednotlivých ustanoveních. Ve věci zjednodušení úpravy, jež by nebylo na úkor propracovanosti zákona, bychom se mohli inspirovat u našich sousedů na Slovensku. Naproti tomu je potřeba konstatovat, že aktuální norma je velice komplexní a všeobjímající. Při tvorbě práce jsem nenarazil na žádnou výraznou mezeru v zákoně, která by se dala vykládat různými způsoby, potažmo by nebyla upravena dostatečně či vůbec.

Jedním z nejpálčivějších problémů sociálního zabezpečení v posledních letech je zesílení stárnutí populace a zvyšování podílu ekonomicky pasivních lidí oproti těm ekonomicky aktivním. Tento trend se promítá ve zpříšňování podmínek pro nároky důchodů starobních (např. neustálé posouvání hranice důchodového věku), neboť přibývá důchodců a v důsledku toho rostou sumy vydávané na starobní důchody. Oproti tomu podmínky pro nároky pozůstalostních důchodů se v posledních letech spíše uvolňují. Tyto dávky jsou na

rozdíl od starobních důchodů založeny spíše na zásadě sociální potřeby, navíc počet osob oprávněných k požívání těchto dávek neroste. Jsem přesvědčen, že tento vývoj, který znovu započal v roce 1996 a jehož nejvýraznějším promítnutím bylo zrovnoprávnění vdovského a vdoveckého důchodu, bude pokračovat. Jistě by se našly další podmínky, které by mohly v budoucnu být rozhodné pro přiznání nároku na tyto dávky, za konkrétním příkladem můžeme vyrazit opět na Slovensko, kde zákon zná např. podmínku o počtu vchovaných dětí. Osobně bych také (minimálně v rámci pozůstalostních důchodů) prosazoval postavení registrovaného partnerství na úroveň manželství. Domnívám se, že podobného kroku se dočkáme v brzké době.

Pevně doufám, že jsem svým dílem naplnil vizi, se kterou jsem do celé práce vstupoval, a podařilo se mi objektivně dosáhnout všech stanovených cílů. Při tvorbě práce jsem získal mnoho nových zkušeností a znalostí, byť bych si přál, abych je (s přihlédnutím k tématu práce) nikdy nepotřeboval osobně využít.

Seznam použitých pramenů

Zákony a judikatura

- a. Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců v případě nemoci, invalidity a stáří.
- b. Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění.
- c. Zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení.
- d. Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení.
- e. Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení.
- f. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.
- g. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- h. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- i. Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálním poistení.
- j. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon).
- k. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- l. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.
- m. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.
- n. Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- o. Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření.
- p. Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- q. Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření, ve znění pozdějších předpisů.
- r. Nařízení vlády č. 343/2017 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2018 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2018 a o zvýšení důchodů v roce 2018.
- s. Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07.

Komentáře k zákonům

- a. PŘIB, Jan, VOŘÍŠEK, Vladimír. *Důchodové předpisy s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2012, 583 s.
- b. ŠVESTKA, Jiří, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, 1736 s.

- c. ŠVESTKA, Jiří, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a. s. 2014, 752 s.
- d. VOŘÍŠEK Vladimír. *Zákon o důchodovém pojištění. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 505 s.

Učebnice a monografie

- a. GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy.* Brno: Masarykova univerzita, 1998, 212 s.
- b. CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 290 s.
- c. KEČKÉŠOVÁ, Marta. *Základy práva sociálneho zabezpečenia.* Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 179 s.
- d. KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 207 s.
- e. TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení.* 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 320 s.
- f. VESELÝ, Jiří a kol. *Právo sociálního zabezpečení.* 1. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2013, 312 s.

Internetové zdroje

- a. *Od ledna se valorizují všechny důchody. ČSSZ provede jejich zvýšení automaticky* [online]. cssz.cz, 6. prosince 2017 [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2017/2017-12-06-od-ledna-se-valorizuji-vsechny- duchody-cssz-provede-jejich-zvyseni-automaticky.htm>.
- b. *Pozůstalostní důchody* [online]. cssz.cz, aktualizováno prosinec 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>.
- c. *Profil České správy sociálního zabezpečení* [online]. cssz.cz, [cit. 27. února 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>.
- d. *Výpočet a výplata důchodu* [online]. cssz.cz, aktualizováno prosinec 2017 [cit. 9. března 2018]. Dostupné na: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/>.
- e. KOTTOVÁ, Anna, JANSOVÁ, Lenka. *Vláda schválila zrušení druhého pilíře důchodového spoření* [online]. irozhlas.cz, 18. května 2015 [cit. 27. února 2018].

Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vlada-schvalila-zruseni-druheho-pilire-duchodoveho-sporeni_201505181413_akottova2.

- f. *Souhrnné informace ke III. pilíři penzijního systému - Penzijní připojištění pro účastníky transformovaných fondů a doplňkové penzijní spoření.* [online] mfcz.cz, 28. ledna 2013, aktualizováno 27. srpna 2013 [cit. 27. února 2018]. Dostupné na: <http://www.mfcz.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplňkove-penzijni-sporeni-a-p/zakladni-informace>.
- g. *Péče nahrazující péči rodičů* [online]. slovník.mpsv.cz. [cit. 20. března 2018]. Dostupné na: <http://slovník.mpsv.cz/pece-nahrazujici-peci-rodicu.html>.
- h. *Sirotský důchodok* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/sirotsky-dochodok/1291s>.
- i. *Vdovský důchodok* [online]. socpoist.sk, [cit. 23. března 2018]. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/subeh-narokov-na-vyplatu-dochodkov--h1b/1289s#S%C3%BAbeh>.

Časopisy a periodika

- a. VOŘÍŠEK V. Sirotčí důchod. *Národní pojištění*, 2017, roč. 48, č. 8-9/2017.
- b. JAKEŠOVÁ, Stanislava, URBÁNKOVÁ, Simona. Podmínky nároku na přiznání sirotčího důchodu. *Národní pojištění*, 2018, roč. 49, č. 2/2018.

Shrnutí / Abstract

Shrnutí

Tato bakalářská práce pojednává o pozůstalostních důchodech. Toto téma je aktuální v každé době a blíže či vzdáleněji se dotýká takřka každého z nás. Tato práce rozebírá historický vývoj důchodového pojištění se zaměřením na pozůstalostní důchody, dále popisuje současný důchodový systém České republiky, vysvětluje klíčová slova pro danou oblast. Především se však zabývá popisem jednotlivých druhů dávek pozůstalostních důchodů a snaží se zanalyzovat jejich podmínky a pravidla. V závěru ještě srovnává situaci v ČR a na Slovensku. Cílem mojí práce je přiblížit celou oblast, analyzovat problematiku, shrnout veškeré aspekty tohoto tématu a zhodnotit současný stav.

Abstract

This bachelor thesis deals with survivors' pensions. This topic is up to date at all times and it's influencing almost everyone more or less. This thesis analyzes the historical development of pension insurance with a focus on survivors' pensions, describes the current pension system of the Czech Republic, explains the keywords for the given area. Above all, however, it deals with the description of the certain types of survivors' pensions and tries to analyze their conditions and rules primarily. In the end, it compares the situation in the Czech Republic and Slovakia. The aim of my thesis is to clarify the whole area, to analyze the problems, to summarize all aspects of the topic and to evaluate the current situation.

Klíčová slova / Key words

Pozůstalostní důchody / Survivors' pensions

Důchodové pojištění / Pension insurance

Vdovský důchod / Widow's pension

Vdovecký důchod / Widower's pension

Sirotčí důchod / Orphan's pension

Smrt / Death

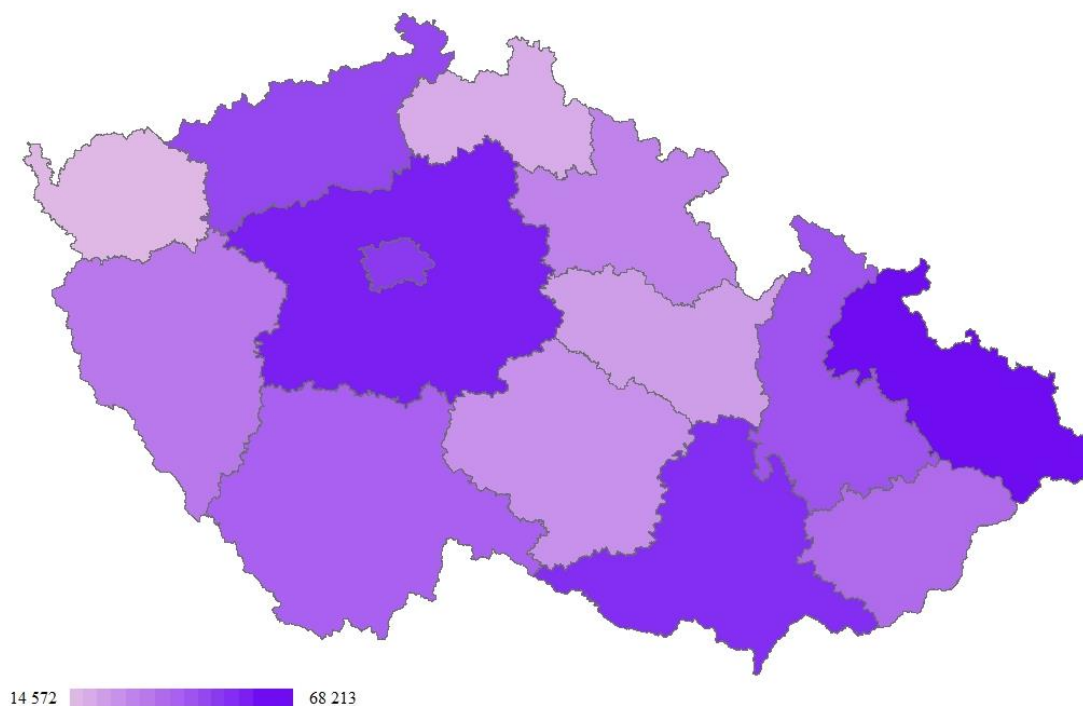
Ztráta živitele / Loss of Breadwinner

Nezaopatřené dítě / Dependent child

Přílohy

Příloha 1:

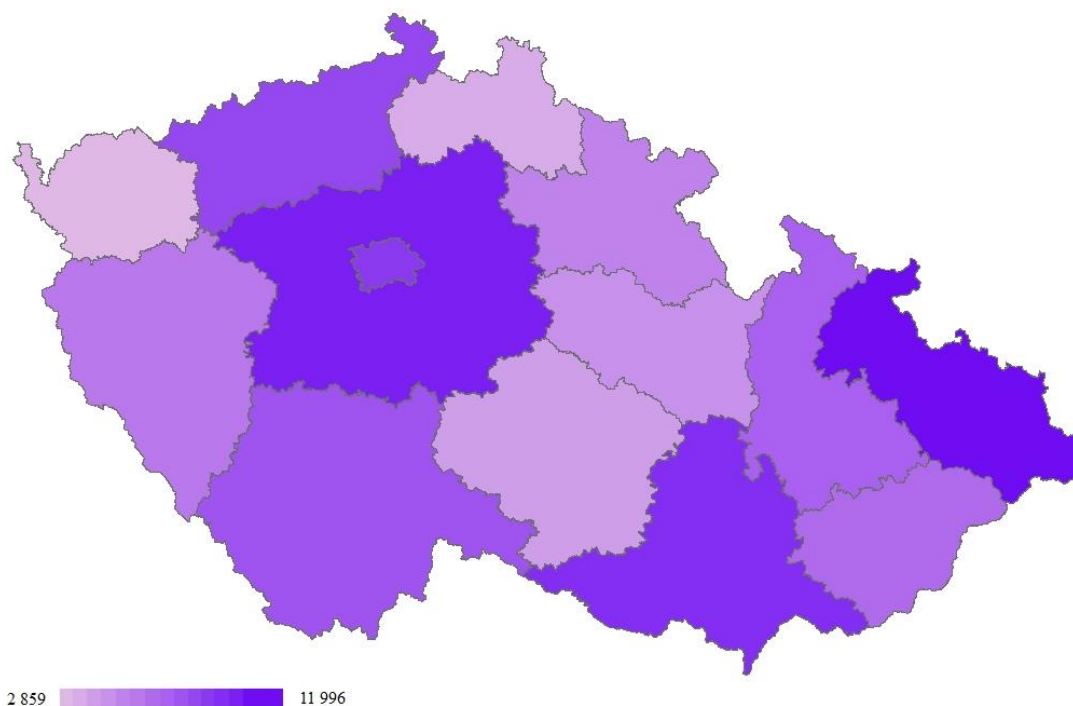
Počet důchodců v krajích ČR - vdovský důchod

Vdovský důchod	Počet důchodců v kraji	Pořadí kraje podle počtu důchodců	Pořadí krajů podle počtu obyvatel
Hlavní město Praha	56 063	4.	1.
Jihočeský kraj	34 078	7.	7.
Jihomoravský kraj	62 117	3.	4.
Karlovarský kraj	14 572	14.	14.
Kraj Vysočina	28 620	11.	11.
Královehradecký kraj	29 828	10.	10.
Liberecký kraj	21 887	13.	13.
Moravskoslezský kraj	68 213	1.	3.
Olomoucký kraj	35 034	6.	6.
Pardubický kraj	27 655	12.	12.
Plzeňský kraj	30 125	9.	9.
Středočeský kraj	65 446	2.	2.
Ústecký kraj	41 818	5.	5.
Zlínský kraj	34 015	8.	8.

Příloha 2:

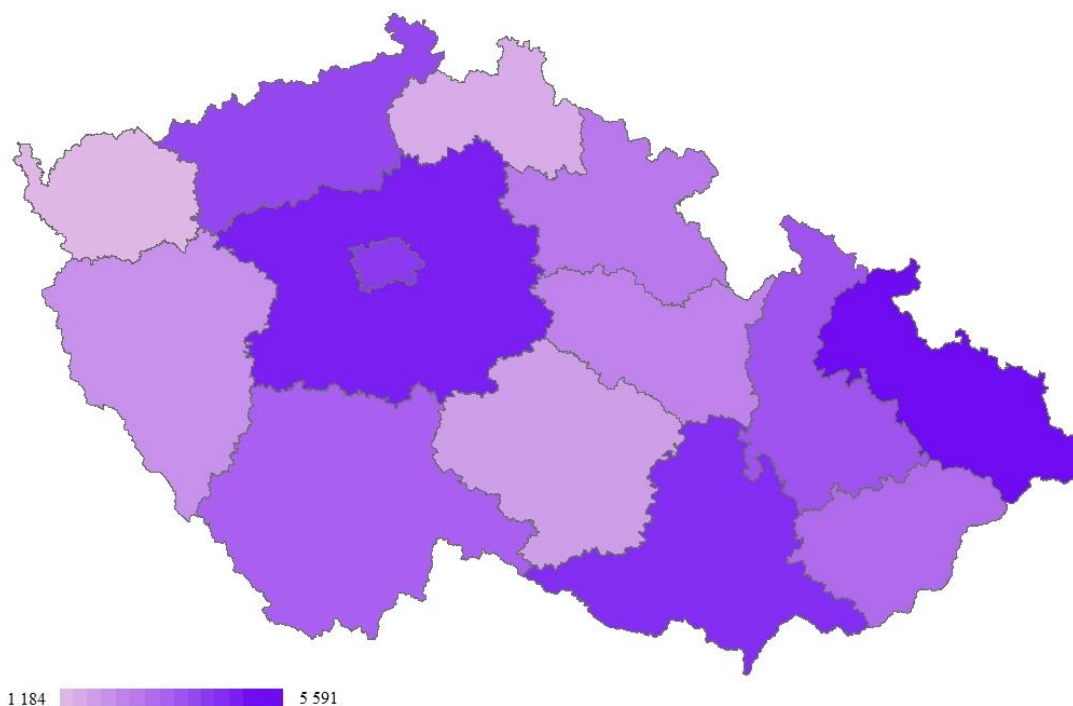
Počet důchodců v krajích ČR - vdovecký důchod

Vdovecký důchod	Počet důchodců v kraji	Pořadí kraje podle počtu důchodců	Pořadí krajů podle počtu obyvatel
Hlavní město Praha	9 927	4.	1.
Jihočeský kraj	6 200	6.	7.
Jihomoravský kraj	10 569	3.	4.
Karlovarský kraj	2 859	14.	14.
Kraj Vysočina	5 045	12.	11.
Královéhradecký kraj	5 583	10.	10.
Liberecký kraj	4 100	13.	13.
Moravskoslezský kraj	11 996	1.	3.
Olomoucký kraj	6 039	7.	6.
Pardubický kraj	5 087	11.	12.
Plzeňský kraj	5 645	9.	9.
Středočeský kraj	11 671	2.	2.
Ústecký kraj	7 948	5.	5.
Zlínský kraj	5 660	8.	8.

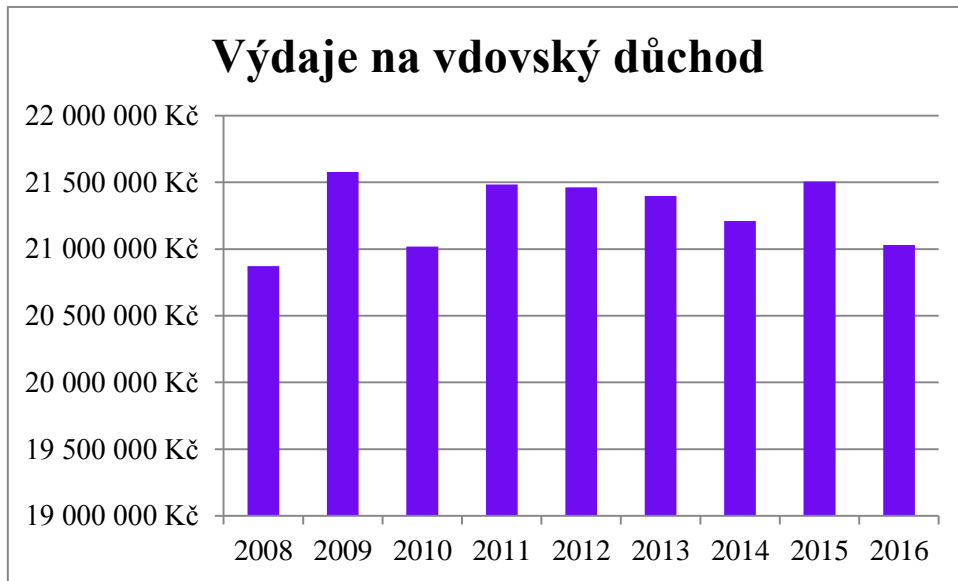
Příloha 3:

Počet důchodců v krajích ČR - sirotčí důchod

Sirotčí důchod	Počet důchodců v kraji	Pořadí kraje podle počtu důchodců	Pořadí krajů podle počtu obyvatel
Hlavní město Praha	3 791	4.	1.
Jihočeský kraj	2 536	7.	7.
Jihomoravský kraj	4 018	3.	4.
Karlovarský kraj	1 184	14.	14.
Kraj Vysočina	1 826	12.	11.
Královehradecký kraj	2 088	9.	10.
Liberecký kraj	1 757	13.	13.
Moravskoslezský kraj	5 591	1.	3.
Olomoucký kraj	2 691	6.	6.
Pardubický kraj	1 971	10.	12.
Plzeňský kraj	1 879	11.	9.
Středočeský kraj	4 614	2.	2.
Ústecký kraj	3 608	5.	5.
Zlínský kraj	2 441	8.	8.

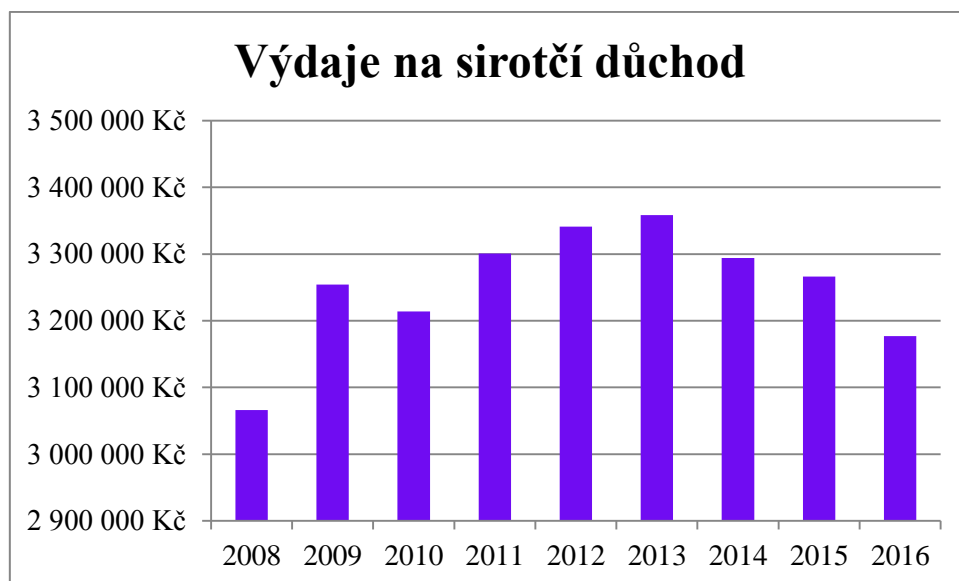
Příloha 4:

Příloha 5:

Příloha 6:

Mapové podklady jsou vytvořeny v programu ArcGIS Desktop.

Zdroj dat: internetový portál ČSSZ „Otevřená data“, dostupný na: <https://data.cssz.cz/>.